

УДК 378.147:373.3

М. М. Сідун,
асистент

(Мукачівський державний університет)

**ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ**

У статті досліджено роль технології моделювання навчальних ситуацій у процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи; представлені результати експериментальної перевірки вищезгаданої технології та доведена її ефективність, в результаті чого навчальні ситуації повинні знайти активне використання в підручниках.

Протягом останніх років простежується характерна тенденція до посилення інноваційності, особливо у сфері підготовки нової генерації вчителів іноземної мови, оскільки функціональна освіта, яка цілковито перетворює життя людини лише на підготовку до майбутніх соціальних функцій, не відповідає вимогам сьогодення, не в повній мірі сприяє формуванню вчителя як активної особистості, здатної творити. У той же час практика підготовки майбутнього вчителя продовжує характеризуватися тим, що студенти засвоюють переважно розрізнені, невзаємопов'язані компоненти професійної діяльності, відображені в сучасних підручниках, а не її цілісну структуру, без урахування особливостей майбутньої професії.

Формування педагога творчого, ініціативного, самокритичного може бути здійснено лише тоді, коли майбутній учитель іноземної мови початкової школи уже в роки навчання у вищому навчальному закладі буде поставлений в умови, наближені до його практичної діяльності за допомогою навчальних підручників, курсів, зміст яких включає широкий спектр активних методів навчання, що готують його до співпраці з учнями. Як свідчать дослідження О. С. Березюк, Л. В. Кондрашової та ін., одним із таких ефективних методів, що може знайти широке застосування в підручниках для вищої школи, є моделювання навчальних ситуацій [1; 2].

Для обґрунтування теоретичних основ використання моделювання навчальних ситуацій студентами важливе значення мають дослідження Г. О. Балла, О. С. Березюк, С. С. Вітвицької, О. А. Дубасенюк, Л. В. Красюк, М. І. Пентилюк та ін.

Серед сучасних досліджень, присвячених методу моделювання навчальних ситуацій як комплексного засобу, що може стимулювати молодь до самоаналізу, самооцінки та саморозвитку, слід виділити наукові розробки Б. М. Андрієвського, А. А. Вербицького, Л. М. Фрідмана та ін.

У працях О. А. Дубасенюк, І. Я. Лернера, М. І. Махмутова, О. М. Матюшкіна, М. М. Скаткіна, А. В. Фурмана та ін. розкрито вимоги до навчальних ситуацій, способи їх моделювання, суть понять "проблемна ситуація", "навчальна ситуація".

Навчальна ситуація, на думку Р. А. Низамова, стимулює мислення студентів, наближує навчальну діяльність до наукового пошуку, певною мірою знайомить з етапами, методами, засобами наукового пізнання і, безумовно, готує студентів до майбутньої професійної діяльності [3].

У деяких дослідженнях [4; 5] "навчальну ситуацію" пояснюють як детерміновану соціальними чинниками мету професійної діяльності вчителя, яка передбачає різнобічне розкриття і збагачення особистісного потенціалу кожного вихованця у процесі його життєдіяльності; або тлумачать як сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, що детермінують активність суб'єкта.

Загалом навчальна ситуація тлумачиться як ситуація навчання, що визначається як сукупність обставин, яка викликає необхідність звертання до навчальних засобів з метою впливу однієї людини на іншу в процесі навчальної діяльності [6].

На сьогодні потребує відповідного наукового обґрунтування процес формування професійних якостей у майбутніх учителів іноземної мови початкової школи засобами моделювання навчальних ситуацій, що зумовлюється відсутністю спеціальних педагогічних досліджень із визначеної проблеми.

Метою статті є визначення й дослідження ефективності технології моделювання навчальних ситуацій у процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи.

Під моделюванням навчальних ситуацій ми розуміємо процес утворення ситуацій-моделей, де реальні об'єкти замінені вигаданими, а взаємостосунки між учасниками ситуації штучно організовані, знаходяться під керівництвом педагога [7]. Саме модельовані навчальні ситуації є центральною ланкою розробленої нами технології формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи [8].

У сучасній педагогічній науці феномен "педагогічна технологія" розглядається як на концептуальному рівні (як галузь педагогічної науки, що вивчає і розробляє мету, зміст і методи

навчання, даючи змогу проектувати освітні процеси), так і на теоретико-практичному (опис логіки функціонування процесу і реалізація проекту) [9].

М. В. Кларін зазначає, що технологія навчання – це певний порядок, логічність і послідовність викладу змісту навчання відповідно до поставленої мети. Це певною мірою алгоритмізація досягнення поставленої мети та спільної діяльності вчителя й учнів у процесі навчання, узгодженість їхніх дій та взаємовідносин. Предметом технології навчання є конструювання систем шкільного навчання і професійної підготовки [10].

На нашу думку, реалізація технологічного підходу до формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи включає:

- проектування цілей навчання студентів;
- засвоєння студентами загальних опорних знань (типологія навчальних ситуацій, алгоритм моделювання, методичний інструментарій розв'язку тощо);
- поетапне виконання студентами практичних завдань з використанням підручників, що вміщують різний рівень складності, забезпечують перехід від навчання до професійної педагогічної діяльності;
- контроль, оцінювання та корекція процесу засвоєння знань, умінь студентів та основних рівнів сформованості вмінь моделювати педагогічні ситуації.

Успіх професійної підготовки студентів великою мірою залежить від того, наскільки вони практично відпрацюють різні ситуації, які найчастіше виникають у школі. Правильність такого підходу до навчання підтверджують і результати проведеного нами анкетування, у якому, зокрема, висловлювалися такі побажання: "Окрім лекційної інформації, хочемо побачити спроби її практичного використання" (48% із числа респондентів); "Треба на конкретних прикладах навчатися методики, запропонованої викладачами" (21%); "Бажано потренуватися перед педагогічною практикою в школі" (31%).

Ми вважаємо, що цінність модельованих навчальних ситуацій у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів можна окреслити двома положеннями:

1) моделювання навчальних ситуацій, що виникають у процесі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи, є проміжною ланкою, своєрідним "містком" між педагогічною теорією й безпосередньою практичною роботою в школі;

2) використовувані у процесі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи навчальні ситуації призначені для навчання студентів, цілеспрямованого формування в них окремих умінь і навичок, які складають зміст їхньої професійної компетентності.

У цілому, розроблена нами технологія включає в себе комплекс організаційних форм, методів і прийомів психолого-педагогічної підготовки: лекційні та семінарські заняття (основна мета – ознайомлення із теорією навчальних ситуацій); практичні заняття; моделювання та аналіз типових навчальних ситуацій; групові дискусії; сюжетно-рольові ігри; психотехнічні вправи; виконання спеціальних завдань під час проходження педагогічної практики, а також спеціальний курс з проблем моделювання навчальних ситуацій [8].

Процес використання навчальних ситуацій під час професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи, на нашу думку, повинен бути послідовним та поетапним. Тому ми виділяємо такі етапи: 1) підготовчий; 2) тренувальний; 3) практичний.

Так, метою підготовчого етапу є демонстрація студентам місця і значення педагогічного мислення в діяльності вчителя іноземної мови початкової школи, розкриття змісту його компонентів та їхньої практичної значущості.

Тренувальний етап полягає у виконанні студентами ряду завдань, спрямованих на формування операцій педагогічного мислення.

Практичний етап виражається в самостійній реалізації студентами компонентів педагогічного мислення в реальній педагогічній діяльності (на педагогічній практиці) з наступним аналізом і самоаналізом досягнутих результатів [8].

Саме на другому та третьому етапах активно застосовувалися ділові, рольові ігри, дискусії, впроваджувався практикум з моделювання навчальних ситуацій, що забезпечували активне використання в навчальному процесі навчальних ситуацій [8]. З метою перевірки ефективності відповідної технології нами було проведено експеримент, до якого було залучено 201 студента. В експериментальних групах налічувалося 101 студент, а в контрольних – 100 студентів.

Перед початком експерименту в усіх групах було проведено анкетування й опитування студентів, що дозволило виявити їхні особистісні характеристики та ставлення до майбутньої професії. Аналіз відповідей на запитання "Чи подобається Вам займатися педагогічною діяльністю?" допоміг нам обчислити *індекс зацікавленості*. Результати свідчать про те, що індекс зацікавленості в експериментальних та контрольних групах на початку експерименту фактично не відрізнялися (див. таблицю 1).

Таблиця 1.

Результати визначення індексу зацікавленості студентів контрольних та експериментальних груп

Групи	Кількість респондентів						Індекс зацікавленості
	Загальна	a	b	c	d	l	
Контрольні	100	39	34	13	11	3	0,435
Експериментальні	101	42	33	12	13	1	0,445

На початку експерименту шляхом констатувального зрізу було проведено перевірку, яка підтвердила рівноцінність контрольних та експериментальних груп [11].

Експериментальне навчання передбачало апробацію педагогічної технології використання навчальних ситуацій різних типів як механізму функціонування розробленої моделі. Процес навчання відбувався в такий спосіб, що на початку кожного заняття студентам як контрольних, так і експериментальних груп подається новий навчальний матеріал. Однак в експериментальних групах, на відміну від контрольних, матеріал презентувався в контексті ситуацій, що зустрічаються в практичній діяльності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи. Потім за допомогою вправ і завдань здійснюється тренування і практика використання навчальних ситуацій психологічного, педагогічного та мовленнєвого типів, тобто відбувається формування навичок і вмінь, які складають важливий елемент професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи, зокрема вміння аналізувати та адекватно оцінювати свою готовність до навчання молодших школярів іноземної мови, вміння пізнавати особливості особистості учня, враховувати їх у системі психологічних ситуацій тощо. Вивчення кожної з тем завершується заняттям-підсумком, на якому використовуються вправи та завдання для повторення вивченого матеріалу та контролю рівня оволодіння відповідними навчальними ситуаціями, технологією їх моделювання. Так, при перевірці засвоєння студентами матеріалу, що стосується побудови речень в різному часі, їм пропонується текст і запис пісні "Yesterday". Група ділиться на дві половини, одна підгрупа співає слова в незавершеному простому часі, інша – в минулому. Текст пісні "Tom's Diner by Suzanne Vega" пропонується із пропущеними дієсловами, які вживаються в теперішньому тривалому часі. Прослухайте запис пісні, вставте відсутні дієслова.

У процесі експериментального навчання студенти експериментальних і контрольних груп повинні були оволодіти знаннями, навичками та вміннями, що складають зміст їхньої професійної компетентності, зокрема вміннями професійно доцільно моделювати педагогічні, психологічні, мовленнєві ситуації, що забезпечують ефективність навчального процесу, а отже, і успішність результатів навченості учнів. Їхня кількість для обох груп була однаковою. Однак, різниця полягала в тому, що для навчання студентів експериментальних груп виконання близько 40% із цих завдань пропонувалося засобами моделювання навчальних ситуацій різних видів.

При цьому, застосування розробленої педагогічної технології формування професійної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови забезпечувало, за нашими спостереженнями, підвищення пізнавальної активності студентів експериментальних груп вже на підготовчому етапі ситуативної навчальної діяльності.

За результатами експериментального навчання в експериментальних групах відбулися суттєві зміни в ієрархії мотиваційно-ціннісних орієнтацій студентів. До формувального експерименту більшість з них основну мету своєї майбутньої діяльності вбачала в забезпеченні високої успішності учнів з навчального предмета. Суть своєї професійної позиції вони вбачали в тому, щоб реалізувати навчальну програму, задовольнити вимоги керівництва й контролюючих установ. За такої орієнтації основними способами взаємодії з учнями слугують настанови, роз'яснення, вказівки, зауваження, заборони і т.п. [3].

Загалом, перебудова ієрархії мотиваційно-ціннісних орієнтацій студентів експериментальних груп свідчить про їхню переорієнтацію з навчально-дисциплінарної на особистісно-орієнтовану модель педагогічного спілкування. Такі зміни є важливою умовою ефективного розв'язання навчальних ситуацій.

Аналіз індексу задоволеності студентів експериментальних груп ілюструє його тенденцію до зростання. На початку експериментального навчання (I) він складав 0,445, у процесі навчання (II) – 0,49 (0,45 – в студентів контрольних груп) і 0,59 (0,46 – в студентів контрольних груп) під кінець експерименту (III). Для порівняння представимо ці значення у вигляді діаграми (рис. 1).

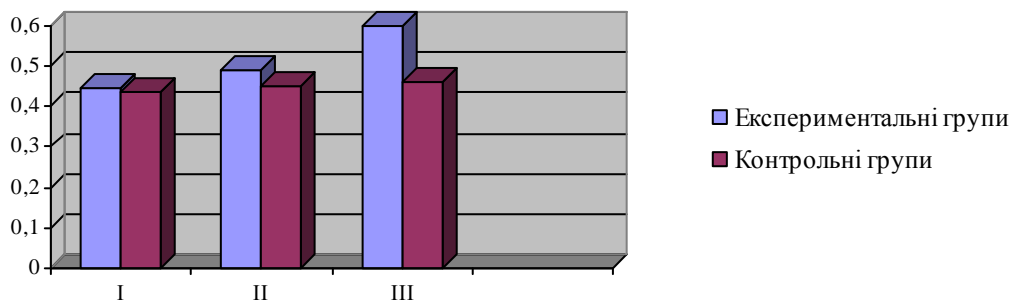

Рис. 1. Показники індексу задоволеності студентів ЕГ і КГ.

За результатами формувального експерименту в студентів значно підвищився рівень засвоєних професійних знань щодо діяльності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи: в експериментальних групах засвоєні професійні знання щодо діяльності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи мають переважно високий та достатній рівні, а у контрольних групах превалюють низький та достатній. Причиною таких позитивних результатів у експериментальних групах є те, що комплекс знань, що входить у зміст професійної компетентності, був отриманий студентами не лише під час вивчення курсу педагогіки, методик викладання фахових дисциплін у початковій школі. На наш погляд, значний вплив на результативність навчання мав зміст нововведеного практикуму "Ситуативне спрямування процесу професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи". Основною метою практикуму є моделювання різноманітних навчальних ситуацій, уроків, фрагментів уроків, позакласної виховної роботи майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи [8], а також цілеспрямованого та доцільного використання навчальних ситуацій у межах спеціальних курсів.

Даний практикум є системоутворюючим з проблеми моделювання й логічно поєднується з курсами "Вступ до спеціальності", "Загальні основи педагогіки", "Теорія виховання", "Дидактика", "Основи педагогічної майстерності".

Основні завдання практикуму – сформувати вміння та навички ефективно моделювати навчальні ситуації; сприяти розвитку творчих здібностей майбутнього вчителя; творчому застосуванню обраних прийомів та методів у процесі моделювання ситуацій; окреслити шляхи самовдосконалення та самовиховання студентів.

Вивчення практикуму передбачає формування у студентів таких знань: сутність навчальної ситуації; класифікація навчальних ситуацій; структура моделювання навчальних ситуацій; аналіз навчальної ситуації; творчі підходи до моделювання ситуацій; розв'язання навчальних ситуацій.

На основі цих знань у студентів формувалися такі вміння:

- створювати атмосферу співтворчості та безконфліктної взаємодії під час моделювання навчальних ситуацій;
- вести діалог з учнями в різних ситуаціях в умовах психологічного комфорту;
- установлювати контакт з учнями на основі рефлексивних та емпатійних дій;
- аналізувати навчальні ситуації.

Вивчення практикуму складалося з двох основних етапів:

- 1) аудиторні заняття (лекції та практичні заняття);
- 2) позааудиторна робота (самостійна робота студентів з опрацюванням лекційних матеріалів, вивчення і поглиблення знань з теми за літературними джерелами, виконання творчих завдань, виконання індивідуальних завдань під час педагогічної практики в школі) [8].

Важливим показником сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи є сформованість педагогічних умінь. З метою визначення ефективності розробленої нами технології після її впровадження проведено опитування серед студентів, результати якого аналізувалися за трибальною шкалою, відповідно до кількості виділених нами рівнів професійної компетентності (високий, достатній, низький). Розподіл балів за трьома рівнями підраховувався таким чином: різниця між крайніми рівнями (високий – 3 бали, низький – 1 бал) становить 2 бали, тому, розділивши її на три рівні та знехтувавши сотими долями числа, отримаємо інтервал між рівнями приблизно в 0,6 одиниць.

Наведені в таблиці 2 дані свідчать про те, що в процесі формувального експерименту показники сформованості педагогічних умінь у студентів експериментальних груп вищі, ніж у студентів контрольних груп.

На основі даних таблиці 2 можна зробити висновок про те, що упроваджена нами технологія формування професійної компетентності в процесі моделювання навчальних ситуацій в експериментальних групах сприяла більш інтенсивному формуванню педагогічних умінь.

Таблиця 2.

**Результати визначення рівня сформованості педагогічних умінь
студентів контрольних та експериментальних груп**

№	Педагогічні вміння	Сформованість педагогічних умінь (у балах)			
		Констатувальний експеримент		Формувальний експеримент	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
1	Уміння пізнавати особливості особистості учня, враховувати їх у системі психологічних ситуацій.	1,84	1,87	2	2,4
2	Професійно доцільно моделювати педагогічні, психологічні, мовленнєві ситуації.	1,48	1,46	1,55	2,5
3	Уміння виконувати весь обсяг запланованої діяльності.	1,7	1,8	2,3	2,6
4	Уміння аналізувати та адекватно оцінювати свою готовність до навчання іноземної мови молодших школярів.	1,8	1,85	2,2	2,7
5	Уміння координувати і регулювати іншомовну діяльність.	1,7	1,75	2	2,4
6	Уміння організовувати свою подальшу професійну самоосвіту.	1,9	1,9	2,2	2,7

Для того, щоб перевірити об'єктивність наших висновків, ми порівняли дані констатувального та формувального етапів експерименту стосовно рівнів сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи. Результати дослідження подані в таблиці 3.

Зміст таблиці 3 свідчить, що рівень сформованості професійної компетентності студентів у процесі формувального етапу експерименту підвищився: високий рівень в експериментальних групах у два рази більший, ніж у контрольних (22% проти 11%).

Таблиця 3.

**Рівень сформованості професійної компетентності
майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи**

№	Рівень сформованості професійної компетентності	Кількість студентів (у %)			
		Констатувальний експеримент		Формувальний експеримент	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
1	Високий	7	7	11	22
2	Достатній	59	58	63	66
3	Низький	34	35	26	12

Таким чином, результати проведеного експерименту переконливо демонструють підвищення рівня сформованості професійної компетентності в експериментальних групах, в яких була впроваджена технологія моделювання навчальних ситуацій.

Порівняльний аналіз свідчить також про те, що цілеспрямована та систематична робота зі студентами експериментальних груп, створення оптимальних умов, активне використання модельованих навчальних ситуацій сприяли підвищенню рівня сформованості професійної компетентності. Удосконалення змісту психолого-педагогічних дисциплін, введення практикуму "Ситуативне спрямування процесу професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи" сприяли значному підвищенню рівня сформованості мотиваційної сфери у студентів експериментальних груп, їхніх знань, умінь і навичок, які є складовими професійної компетентності майбутнього педагога.

Експериментальне дослідження підтвердило важливість і доцільність використання навчальних ситуацій у процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи. Створення в навчально-виховному процесі вищої школи ситуацій, що моделюють майбутню професійну діяльність студентів, їх активне включення до підручників, на нашу думку, зможе забезпечити ефективніше формування системи професійних умінь у майбутніх учителів іноземної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
2. Кондрашова Л. В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності / Л. В. Кондрашова. – К. : Вища школа, 1987. – 55 с.
3. Низамов Р. А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов / Низамов Р. А. – Казань : Изд-во Казанского университета, 1975. – 304 с.
4. Дубасенюк О. А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Дубасенюк Олександра Антонівна. – К., 1996. – 527 с.
5. Ковальчук В. А. Технологія розв'язання соціально-педагогічних задач : методичні рекомендації / В. А. Ковальчук. – Житомир : ЖДУ, 2002. – 20 с.
6. Вохмина Л. Л. К определению речевой ситуации в методике обучения иностранным языкам / Л. Л. Вохмина // Сборник научных трудов МГПИИЯ им. М. Тореза. – М. – Вып. 149. – С. 67–73.
7. Сідун М. М. Моделювання навчальних ситуацій у підготовки майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи / М. М. Сідун // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2010. – Вип. № 50. – С. 172–175.
8. Сідун М. М. Технологія формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи засобами моделювання навчальних ситуацій / М. М. Сідун // Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія педагогіка, соціальна робота. – 2009. – Вип. № 17. – С. 176–179.
9. Безпалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / Безпалько В. П. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
10. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе / Кларин М. В. – М. : Знание, 1989. – 10 с.
11. Смирнов А. В. Статистическая обработка анкет, содержащих бальные шкалы : Резервы интенсификации учебно-воспитательного процесса педвуза / Смирнов А. В., Смирнова Р. А. – Кострома, 1990. – 136 с.

Матеріал надійшов до редакції 4.10. 2010 р.

Сідун М. М. Проверка эффективности технологии формирования профессиональной компетентности будущего учителя иностранного языка начальной школы средствами учебных ситуаций.

В статье исследована роль технологии моделирования учебных ситуаций в процессе формирования профессиональной компетентности будущего учителя иностранного языка начальной школы; представлены результаты экспериментальной проверки соответственной технологии и доказана ее эффективность, вследствие чего учебные ситуации должны найти свое более активное использование в учебниках.

Sidun M .M. Testing the Efficiency of Future Primary School Foreign Language Teachers' Professional Competence Formation Technology by Means of Educational Situations.

In the article the role of technology's modeling educational situations is investigated in the process of formation future primary school foreign language teacher's professional communication. Experimental testing results of previously mentioned technology are presented, the effectiveness is proved and as a result educational situations have to be more actively used in the textbooks.